

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з
економічної теорії
на тему:

*«Вплив державного боргу на економічну
активність»*

Студентки 2 курсу Ф-21 групи
Воронюк С.І.

Науковий керівник:
к.е.н. Полікарпова О.С.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017 р.

Зміст

Вступ	3
1.Теоретико-методологічні аспекти дослідження формування державного боргу.....	6
2.Вплив державного боргу на економічну ефективність: національний тренд.....	11
3.Управління державним боргом та варіанти розв'язання боргової проблеми держави.....	20
Висновки	24
Список використаної літератури	26

Вступ

Актуальність дослідження. Ефективність та надійність фінансової системи держави, здатність виконувати притаманні їй функції, а також якість державного управління в цілому, відображаються у державному бюджеті країни, який складається міністерством фінансів. Одним із основних показників головного фінансового плану країни є не лише обсяги бюджетних надходжень та видатків, а й обсяг державного боргу. Надмірний розмір державного боргу гальмує економічний розвиток і не дає можливості країні ефективно розвиватись.

Одними з головних причин існування боргу вважаються дефіцити державного бюджету та платіжного балансу країни. Задля їх покриття здійснюються як внутрішні так і зовнішні державні запозичення, як основне джерело фінансування бюджетних дефіцитів, що в свою чергу призводить до появи державного боргу. При значних розмірах боргу, особливо коли, його величина перевищує 60% від річного обсягу ВВП (за міжнародними стандартами), держава-боржник може позбутись стабільної фінансової безпеки, а постійне його зростання, неефективне управління призведе до дефолту країни.

Стосовно України - державний борг є однією із основних фінансових проблем тому, що кожні наступні грошові запозичення збільшують розмір державної заборгованості. Впродовж досліджуваного періоду в Україні існує тенденція до зростання держборгу, при чому швидкими темпами - за 5 останніх років його сума зросла у 4 рази. Станом на кінець грудня 2016р. загальний обсяг боргу становив 1929,76 млрд.грн., а 2011р. - 473,19 млрд.грн.[13]. З кожним роком проблема державної заборгованості все більше загострюється. Актуальність проблеми державного боргу посилюється чималими розмірами внутрішнього і зовнішнього боргів, а також зростанням витрат на його обслуговування.

Дослідження того, як впливає проблема державного боргу на ефективність розвитку економіки завжди було і є в центрі уваги економічної думки. Обумовлено це тим, що державний борг має великий вплив на розвиток національного господарства, а також пов'язаний з глибинними процесами економіки. Саме тому обрана тема дослідження є досить актуальною сьогодні.

Дослідженням щодо формування державного боргу займалися такі західні економісти: М. Браунриг, С. Вайнтрауб, Х. Джонсон, О. Екстайн, Дж. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Р. Масгрейв, Д. Рікардо, А. Сміт, М. Фрідман та інші. Серед дослідників варто відмітити українських вчених в працях яких висвітлюються теоретичні основи державного боргу: Т.Г.Бондарук, О.Д.Василик, А.С. Гальчинський, В.В. Козюк, В.В. Корнєєв, Г. В Кучер, О.В.Плотніков, О.С. Полікарпова, В.О. Степаненко, В.М. Суторміна, В.М.Федосов [1].

Мета даної роботи - дослідити особливості впливу державного боргу на економічну активність.

Об'єкт дослідження - фінансово-економічні взаємовідносини, які виникають у процесі формування, використання, погашення й обслуговування державного боргу між державою та її кредиторами.

Предметом курсової роботи виступає державний борг України.

Досягнення мети дослідження зумовило необхідність виконання таких завдань:

- визначити основні погляди наукових економічних шкіл, які досліджували формування державного боргу;
- узагальнити теоретичні знання щодо сутності державного боргу;
- розглянути стан державного боргу та його вплив на економіку України за 2011-2016 роки;
- підсумувати вивчене щодо суті управління державним боргом;
- запропонувати варіанти розв'язання боргової проблеми країни.

У процесі дослідження використовувались наступні **методи**: порівняльний, аналізу та синтезу, обробка даних та графічне представлення результатів здійснювалось за допомогою MS Excel 2007.

Інформаційною базою даного дослідження є: навчальні посібники вітчизняних та зарубіжних авторів, періодична література, статистична інформація. При написанні роботи використано звітні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національного банку України.

Структура роботи - вступ, основна частина, яка складається з трьох розділів, висновки, список використаної літератури.

1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження формування державного боргу.

Ще з початку перших досліджень щодо ефективності використання державних позик для того щоб покрити дефіцити державного бюджету, надзвичайні видатки держави, для забезпечення стабільного економічного розвитку країни, існують суперечності між представниками різних економічних шкіл. Переважна кількість думок різних вчених сходиться на тому, що державний борг це є негативне явище, адже вважається загрозою для фінансової безпеки та економіки держави. Проте, взявши до уваги світовий досвід, слід вказати, що є багато випадків, де накопичуються державні борги, але економіка країни не гальмує, не ослаблюється, а навпаки динамічно розвивається. Згідно даних МВФ лідером серед країн-боржників є Японія. На даний час, одними із найбільш розвинутих країн з чималою державною заборгованістю є США, Канада, держави Євросоюзу (Франція, Іспанія, Бельгія)[17]. Не дивлячись на різноманітні погляди щодо державного боргу, він існував і буде надалі існувати у кожній державі.

Аналізуючи теорії щодо визначення сутності та формування державного боргу слід виділити кілька основних поглядів, які утворились в рамках таких наукових шкіл: меркантилістська, класична школа політекономії, кейнсіанська, монетаристська.

Перші дослідження щодо сутності та формування державного боргу припадають на період XVI-XVIII ст. Саме на поч. XVI ст. європейські держави почали активно провадити політику меркантилістів. Першим етапом у становленні державного боргу як складової фінансової системи країни стало заснування Банку Англії. Він був створений задля погашення дефіциту державного бюджету. Адже саме на цей період припала жорстка експансія, яка в свою чергу вимагала допоміжних витрат уряду не тільки за допомогою податкових платежів, а й за допомогою залучення позик.

Щодо класиків - вони негативно ставились до державного боргу, адже його збільшення зумовлює зменшення продуктивного капіталу суспільства. Одним з представників класичної політекономії виступає Адам Сміт, який стверджував «... зростання величезних боргів, що в даний час пригнічують, і в кінцевому рахунку, можливо, розорять всі великі нації Європи» [12, с. 650]. Він зосереджував увагу на тому, що практикуючи боргове фінансування державних видатків економіка країни ослаблюється, погіршується її фінансове становище, а також це може призвести до банкрутства держави.

Ще одним видатним представником класичної політичної економії, який досліджував питання державного боргу був учень А.Сміта - Д.Рікардо. Він погоджувався з думками А.Сміта, тобто критично ставився до позик, адже вважав, що "країна стає біднішою внаслідок марнотратства уряду та приватних осіб та внаслідок запозичень"[6 с. 207]. Зокрема він говорив, що "не розглядає систему запозичень як найбільш доцільну систему для покриття державних витрат. Ця система має тенденцію робити нас менш заощадливими – обманюючи нас щодо нашого дійсного положення" [6, с. 206].

В свою чергу, Дж.С.Мілль вважав, що державний борг є однією з основних причин кризових явищ, так як чималі його розміри зумовлюють ріст цін, що спричиняє торговельні кризи.

Підсумовуючи думки видатних представників класичної школи, в загальному можна сказати, що вони оцінювали державні запозичення як негативне явище для економіки, що в результаті вилучає ресурси з національного виробництва і може призвести до банкрутства держави. Таким чином, класична політекономія сформувала в основному негативне ставлення до державного боргу тому, що вважала його причиною скорочення національних інвестицій і стримування накопичення капіталу.

Кейнсіанська точка зору з даного питання була висловлена Дж.М.Кейнсом, А. Лернером, С. Харрісом, Е. Хансеном. У своїй праці

"Загальна теорія зайнятості, процента і грошей" (1936р.) Кейнс наголосив на тому, що держава мусить активно втручатись в економіку країни, оскільки ринкова система не є настільки саморегулюючою та досконалою аби забезпечити стабільне економічне зростання. В межах кейнсіанської економічної теорії державний борг вважався ключовим елементом державної політики зайнятості, оскільки давав можливість пожевлення ринкової кон'юнктури і, як результат, зростання національного багатства. Прихильники кейнсіанства зазначали, що державні позики, кредити можуть підвищувати кількість фінансових інвестицій та спроможні збільшити загальне споживання в економіці. Продовження ідей Дж.М. Кейнса втілились у концепції "функціональних фінансів" А.П.Лернера. Досліджуючи формування, суть та вплив державного боргу на національну економіку він поділяв його на зовнішній та внутрішній. Вчений стверджував, що якщо позики будуть використовуватись на фінансування капітальних видатків, то це призведе до зростання економіки, збільшення національного багатства. В результаті це дозволить погасити відсотки за кредити, підвищити державні доходи та доходи суспільства. Він вважав, що держава повинна борг лише обслуговувати та рефінансувати, тобто не мусить його повертати і будь-коли може зменшити борговий тягар, за допомогою збільшення податкових платежів та грошової емісії. Таким чином, за даною концепцією борг розглядається як невід'ємний результат стабілізаційної політики держави.

На противагу кейнсіанській політиці стимулювання попиту неокласики дещо інакше оцінювали вплив державного боргу на економіку. Основоположник монетаризму М.Фрідмен у своїх дослідженнях дійшов висновку, що кредитне фінансування державних видатків в кінцевому результаті стимулюють інфляційні процеси. Розглядаючи питання стосовно того, як впливає державний борг на економічне зростання він розглядається через такі монетарні складові: ціни, процентні ставки, приватні інвестиції. При запозиченні на фінансових ринках зростають процентні ставки і тому відбувається відплив приватних інвестицій.

Загалом монетаристи не підтримували ідею використання державного боргу як інструмента стабілізаційної політики, оскільки розглядали скорочення державних видатків як один з основних важелів впливу на макроекономічні процеси.

Щодо сучасних досліджень формування державного боргу варто відмітити Нобелівського лауреата Дж. Ю. Стігліца. Формування та сутність державного боргу висвітлені у таких його працях як "Економіка державного сектора"(1997), "Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development" (2006). Він є послідовником кейнсіанства, і відповідно прихильником того, щоб держава активно брала участь у розвитку економіки. Коли економіка держави перебуває в кризових умовах, вчений вважає, що не слід застосовувати жорстку бюджетну економію. Він негативно ставиться до такого процесу тому, що саме такі заходи ще більше загострюють кризові явища. У стратегії економічного зростання економіст вбачає зниження відсоткових ставок та звільнення нових місць для інвестицій, відновлення можливостей сплати державного боргу. І тому, можна застосувати дефіцитне фінансування державних програм та збільшення державного боргу.

У дослідженні даного питання слід відмітити сучасних українських науковців. В.М. Федосов наводить переваги фінансування державного боргу за рахунок запозичень. По-перше, підвищується фінансова безпека держави, по-друге, зростання касового виконання бюджету, і, по-третє, можливість контролювати інфляційні процеси. Також він зазначає, що внутрішній борг є позитивнішим явищем аніж зовнішній, адже не відбувається відплив капіталу за межі держави, тобто фінансовий потенціал країни не знижується.

В.В. Козюк стверджує, що державний борг являє собою загальну суму емітованих, але не погашених позик з нарахованими відсотками, а також прийнятих державою на себе у відповідний спосіб зобов'язань.

Підсумовуючи позиції економічних шкіл та окремих вчених-науковців щодо формування державного боргу можна сказати, що більшість

вважають боргове фінансування важливою складовою макроекономічної політики, однак протягом розвитку економічних поглядів думки вчених коливались від повного заперечення існування державного боргу до обґрунтування як функціонального елементу макроекономічної політики держави.

2. Вплив державного боргу на економічну ефективність: національний тренд.

Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України, державний борг - загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [3].

Рис. 2.1. Структура державного боргу

Джерело: автор склав самостійно на основі [19]

Виникнення державного боргу пов'язане із недостатньою кількістю коштів у держави, які потрібні для виконання основних її функцій: забезпечення економічної стабільності, забезпечення обороноздатності країни, проведення міжнародної, соціальної та екологічної політики. І саме тому державі необхідно залучати додаткові фінансові ресурси з метою покриття видатків на забезпечення виконання своїх функцій.

В Україні найвагомими причинами існування державного боргу та його зростання, насамперед, є дефіцит державного бюджету та платіжного балансу країни. Для покриття дефіциту держбюджету України мобілізуються кошти міжнародних фінансових організацій.

Розглянемо наслідки існування державного боргу в Україні:

1. З метою погашення значних розмірів боргу підвищуються податки, а це виступає антистимулом ділової активності в економіці (скорочення попиту, заощаджень).

2. При постійному нагромадженні внутрішнього боргу, виникає інфляція - в тому випадку, якщо держава оплатить борги за рахунок грошової емісії, а це в свою чергу призводить до зростання цін.

3. Держава компенсує зростання видатків на обслуговування заборгованості за рахунок скорочення інших видатків, а це загострює економічне становище держави та соціальну напруженість в суспільстві.

4. Відбувається перерозподіл доходів на користь власників державних цінних паперів.

5. Великі розміри державного боргу призводять до підриву фінансово-кредитної системи, зменшуються національні заощадження.

6. Зменшення можливостей інвестування та споживання в національній економіці, адже обслуговуючи зовнішній державний борг відбувається відплив ресурсів від країни боржника.

7. Через великий розмір зовнішньої заборгованості країна більше експортує, ніж імпортує, щоб виплачувати частину боргу і відсотки. При таких процесах національна економіка перебуватиме у економічній кризі.

8. Якщо зовнішній борг зростатиме швидкими темпами, підриватиметься міжнародний авторитет держави та довіра суспільства до уряду.

На сьогоднішній день економіка України розвивається у складних умовах кризи грошово-кредитної системи та державних фінансів. Наслідки такого процесу відображаються у зростанні державного боргу, дефіциту бюджету, наявності високого рівня інфляції, дефіциті фінансового капіталу як на макрорівні так і на мікрорівні, падінні загального рівня ВВП [19, с. 8].

Щоб всебічно оглянути питання боргу України та зробити певні висновки необхідно дослідити основні статистичні дані за останні 5 років. Тож більш детально розглянемо динаміку зміни державного боргу за 2011-2016 роки в Україні.

Таблиця 1
Показники державного та гарантованого державою боргів України за 2011-2016рр., у млрд.грн.

Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Показник						
Загальна сума державного та гарантованого державною боргу	473,19	515,51	584,79	1100,83	1572,18	1929,76
Державний борг	357,27	399,22	480,22	947,03	1334,27	1650,83
Внутрішній	161,47	190,50	256,96	461,00	508,00	670,65
Зовнішній	195,81	208,92	223,26	486,03	826,27	980,19
Гарантований державою борг	115,91	116,29	104,57	153,80	237,91	278,93
Внутрішній	12,30	16,21	27,13	27,86	21,46	19,08
Зовнішній	103,61	100,08	77,44	125,94	216,45	259,84

Джерело: складено автором на основі даних [13]

Аналізуючи статистичні дані, які представлені у таблиці 1, можемо стверджувати те, що на кінець 2011 року борг України був на рівні 473,19 млрд. грн. Державний зовнішній борг – 195,81 млрд. грн, перевищував державній внутрішній борг на 34,34 млрд. грн. Гарантований борг складав 115,91 млрд. грн. Зокрема, внутрішній - 12,30 млрд.грн., а зовнішній у 8,5 раз більше - 103,61 млрд.грн.

За період 2011-2016рр. загальна сума державного та гарантованого боргу зросла до 1929,76 млрд.грн., що є у 4 рази більше. Особливо швидкими темпами вона зросла після 2013р. Таке зростання пояснюється тим, що від початку 2014р. Україна перебувала у стані важкої політичної кризи, відбувався та відбувається і сьогодні військовий конфлікт на сході країни - це потребувало залучення додаткових фінансових ресурсів з метою забезпечення обороноздатності країни. Наступною причиною такого зростання є різке зниження виробництва, що пов'язане із втратою АР Крим, частин Луганської та Донецької областей, які мали суттєвий вплив на дохідність держави, бо це одні з найбільш промислово-розвинутих регіонів України. Здійснювались значні державні запозичення тому, що необхідно було фінансувати дефіцит бюджету, який зріс завдяки великим видаткам на підтримку ЗСУ та на обслуговування боргу. Суттєвий вплив на збільшення державного боргу спричинила девальвація гривні на початку 2014 року, а також чималі "позабюджетні" витрати (основний із яких – це субсидування «дешевої комуналки»), що склали 9.0% ВВП та підтримка НАК «Нафтогаз України» [13]. Відповідно даним Міністерства фінансів України дефіцит бюджету у 2014 р. становив 78,1 млрд.грн. або 4,95% ВВП - перевищив норму даного показника 3% ВВП. Не дивлячись на слабку економічну ситуацію в країні держава мусила виконувати свої соціальні зобов'язання (виплата соціальних допомог, пенсій, стипендій та ін.), що й зумовило необхідність у позиках.

Підвищилась сума внутрішнього державного боргу, що пояснюється тимчасовим призупиненням співробітництва між Україною та Міжнародним

валютним фондом і переорієнтацією уряду на внутрішні джерела фінансування. У той же час значно виріс зовнішній державний борг - до 980,19 млрд.грн., тобто у 5 раз, що не може не турбувати, адже саме там зосереджено основне навантаження за кредитами. Протягом буквально кількох років Україну може чекати дефолт, якщо не буде здійснено ніяких різких заходів щодо виправлення ситуації в цьому напрямі (погашення боргів, їх рефінансування).

Щодо гарантованого боргу, то він підвищився до 278,93 млрд.грн, що у 2 рази більше. Динаміка зростання державного гарантованого боргу в основному є позитивною. Тобто зобов'язання виконуються вчасно перед кредиторами.

За період 2011–2016 рр. динаміка зростання зовнішнього державного боргу характеризується стабільними швидкими темпами зростання. 2014-2016рр. - період найбільшого приросту боргу, адже, це роки найсильніших фінансових, економічних та політичних кризових загострень в Україні. Для економіки ці роки характеризуються наслідками загострення економічної нестабільності країни внаслідок високих валютних ризиків, запозичень та значного боргового навантаження на бюджет.

У 2009-2010 роках також спостерігалась економічна криза країни, проте, дивлячись на статистичні дані таблиці 1 вже у 2011-2013 роках спостерігається сповільнення росту державного боргу - завдяки впровадженню активної регіональної політики та проведенню ряду реформ у податковій та бюджетних системах даний період характеризується стабільною економічною ситуацією в державі.

Значного зростання державний борг набув і у 2016 р., обумовлено це зниженням курсу національної грошової одиниці - 16,16 грн /дол. США на кінець 2014р., 24,00 грн /дол. США на кінець грудня 2015р. і 25,50 грн/дол.США на кінець грудня 2016р. [7], що є наслідком економічної, політичної та фінансової кризи, спекуляції банків, недовіри і паніки суспільства на ринку. Збільшився державний борг із-за необхідності

фінансувати дефіцит державного бюджету, що супроводжується чималими витратами на забезпеченість армії та на погашенням боргу. Повпливала на зростання держборгу і активна капіталізація державних банків, зокрема перехід у державну власність ПАТ КБ "ПриватБанк" та наданням кредиту ФГВФО, що пов'язане із скороченням його фінансових ресурсів - залишки зменшились більш ніж на 70%, що спричинило потребу у кредиті величиною близько 8 млрд. грн. [13].

Загалом, заборгованість за останні 5 років зросла у 4,2 рази, зокрема з 2014-2016рр. надзвичайно швидкими темпами. До зростання загального державного боргу призводила саме зовнішня заборгованість, за рахунок позичок у МВФ, ЄС, США, ЄБРР та інших кредиторів.

Таблиця 2

Структура державного боргу України за 2011-2016рр.

Р О К и	Державний внутрішній борг			Державний зовнішній Борг			Гарантований державою борг		
	Млрд. грн.	Питома вага у загальній сумі	Приріс т (%)	Млрд. грн.	Питома вага у загальній сумі	Приріс т (%)	Млрд. грн.	Питома вага у загальній сумі	Приріс т (%)
2011	161,5	34,1	14,0	195,8	41,4	7,7	115,8	24,5	6,4
2012	190,5	36,9	18,0	208,9	40,5	6,7	116,3	22,6	0,4
2013	257,0	43,9	34,9	223,3	38,2	6,9	104,6	17,9	-10,1
2014	461,0	41,9	79,4	486,0	44,1	54,1	153,8	14,0	47,0
2015	508,0	32,0	10,2	826,3	53,0	70,0	237,9	15,0	54,7
2016	670,7	34,7	32,0	980,2	50,7	18,6	278,9	14,5	17,2

Джерело: розраховано автором на основі таблиці 1

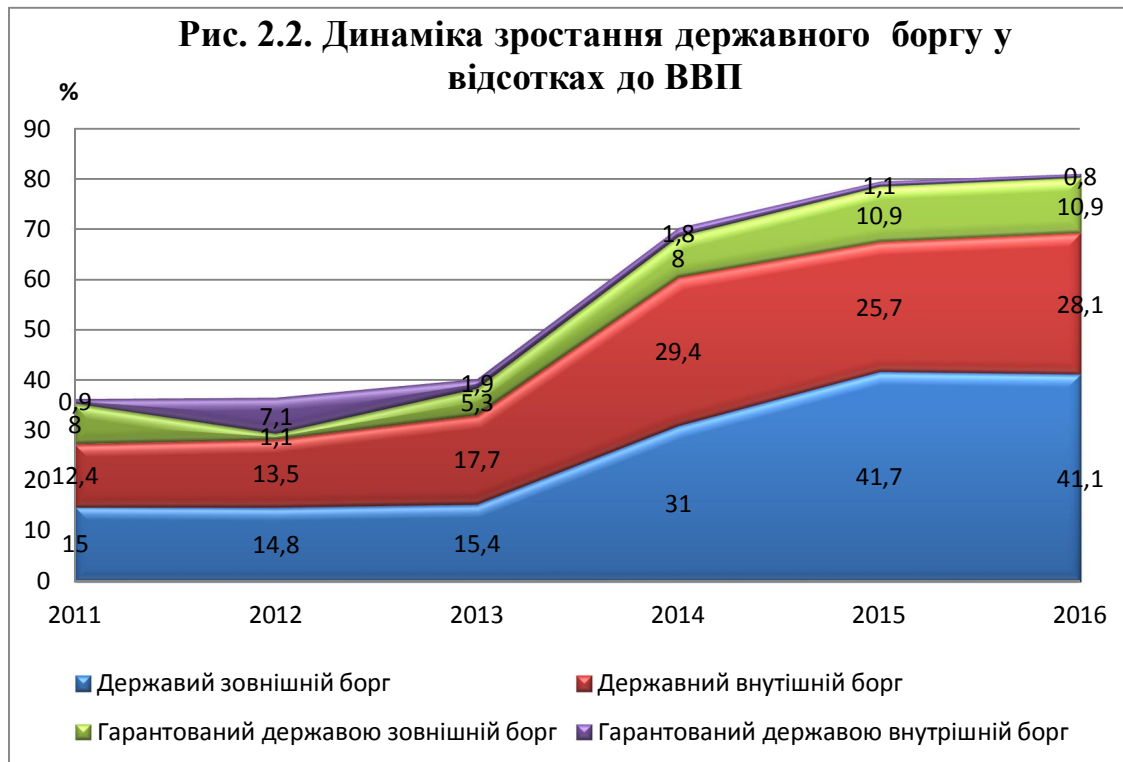
При аналізі структури державного боргу варто відзначити, що частка зовнішнього боргу протягом останніх 5 років займає більшу частину ніж внутрішній і гарантований борги у його сукупній сумі. Лише у 2013 році спостерігається переважання внутрішнього боргу над зовнішнім на 5,7%.

Причиною цього є те, що уряд переорієнтувався на внутрішні запозичення та зупинив співпрацю з МВФ на певний період часу. 2015р. у структурі боргу відбулись значні зміни - питома вага зовнішнього боргу у загальній сумі досягла 53%, темп приросту становив 70%. Високі темпи приросту боргу за 2015-2016рр. негативно впливають на структуру боргу країни, зростає навантаження на державний бюджет через збільшення виплат на обслуговування державного боргу. У 2011-2013 рр. економіка країни виходила із кризи, даний період характеризується становленням стабільної економічної ситуації в державі та помірними темпами приросту боргу. Питома частка внутрішнього боргу після 2013р. знижується, це означає, що впала фінансова здатність внутрішніх інвесторів, ослаблення ділової активності бізнесу, пояснюється різким загостренням політичної та економічної ситуації в країні. Відзначимо, що 2014-2016 - роки найбільшого економічного спаду, це підтверджується різким спадом ВВП, девальвацією, інфляційними процесами. Динаміка зміни частки гарантованого боргу в основному є позитивною, адже за досліджуваний період борг зростає помірними темпами. Під час криз обсяг гарантованого боргу зростав і при стабільній економічній ситуації - навпаки. Щодо показників 2016 року відзначимо суттєву зміну у прирості зовнішнього боргу, тому що у 2015 році відбулась реструктуризація державного боргу, зокрема, було списано 3,8 млрд. дол. США зовнішнього боргу, а сукупний обсяг боргу скоротився на 6 млрд. дол. США [13].

Розглянемо державний борг України у відсотках до ВВП (Рис. 2.2).

Зростання боргових проблем засвідчує аналіз державної заборгованості по відношенню до ВВП. Ще у 2011-2013рр., який вважається періодом виходу економіки з кризи цей показник сягав 36–41% - відповідає встановленим нормам.

Джерело: автор побудував самостійно на основі даних [16]

Упродовж 2013-2015рр. значення даного показника зросло із 40,35% до 79,53%, що пов'язано із девальвацією гривні та додатковим нарощенням кредитних ресурсів у складі фінансування Державного бюджету України. За всі роки незалежності нашої держави рекордний показник відношення боргу до ВВП проявляється саме у 2015 р., що могло б спричинити дефолт економіки. Зважаючи на те, що при обвалі хоч однієї економіки можуть бути негативні наслідки на міжнародному масштабі, то з метою підтримання української економіки фінансовим помічником виступив МВФ.

Станом на 31.12.2016 даний показник досягнув рівня 81%, тобто перетнув допустиму межу співвідношення державного боргу до ВВП - 60%, що є негативним явищем та загрозою для економіки. Варто відмітити те, що цю межу наша держава перетнула ще у 2014р. Одними із причин погіршення даного показника можна визнати падіння ВВП країни через фактичне зменшення території країни на дві області, які давали 20% ВВП, та АР Крим, яке на кінець 2015 року склало близько -9,9 % проти -6,6 % в 2014 році.

На основі проведеного аналізу слід вказати на те, що в Україні існує загрозна ситуація для її розвитку - зростання боргового навантаження, адже це одна з основних причин нестабільності, гальмування та ослаблення економічного зростання.

3.Управління державним боргом та варіанти розв'язання боргової проблеми держави.

Управління державним (місцевим) боргом - сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження [3].

Метою управління державним боргом є забезпечення стабільного розвитку економіки; підвищення темпів зростання валового внутрішнього продукту; стримування інфляції; стимулювання залучення іноземних інвестицій; стимулювання розвитку підприємницької діяльності за допомогою формування достатніх обсягів кредитних ресурсів; фінансове забезпечення соціальної сфери.

Основними завданнями, які вирішуються у процесі управління держборгом виступають наступні:

1. пошук ефективних умов запозичення коштів з точки зору мінімізації вартості боргу;
2. контролювання щодо ефективного та цільового використання залучених коштів, державних кредитів і гарантованих позик;
3. підтримання належного рівня боргової безпеки;
4. визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги в країні;
5. дотримання усіх зобов'язань перед кредиторами: здійснення вчасної оплати боргу та відсотки;
6. забезпечення стабільного валютного курсу та стійкості фондового ринку [15].

При тісному співробітництві Кабінету Міністрів, Міністерства фінансів, Національного банку та Державного казначейства України

реалізується управління державним боргом. Вони відповідають за розробку та здійснення продуктивної стратегії боргу. Основною функцією уряду виступає затвердження стратегічних напрямів боргової політики.

Для ефективного управління держборгом необхідно дотримуватись основних принципів, які відображені на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Принципи управління державним боргом

Джерело: складено автором на основі[8]

Відповідно до даних таблиці 2.1 спостерігається тенденція до зростання та накопичення державного боргу. Для вирішення боргової проблеми в Україні насамперед потрібно зменшити розміри дефіциту

державного бюджету України. Державний дефіцит - одна з основних причин приросту державного боргу.

З метою більш ефективного регулювання та покращення боргового становища держави необхідно приділити увагу таким рекомендаціям:

1. На сьогоднішній день в Україні використовується урядова модель управління боргом, проте вона не характеризується ефективністю, так як існує значна корумпованість уряду. В багатьох країнах Європи запроваджена агентська модель - була б більш прийнятнішою для нашої держави. Її суть полягає в тому, що створюється окрема структура щодо управління держборгом, хоч вона і підпорядковуватиметься Міністерству фінансів України, проте буде відокремленою і матиме багато повноважень суто на рахунок обслуговування та управління боргом. Така модель дозволить більш ефективно та оперативно проводити боргову політику [19].

2. Запровадження заходів з подолання бюджетних дисбалансів шляхом продовження бюджетної консолідації, зокрема, підвищення доходів державного бюджету за рахунок покращення адміністрування податків та митних платежів, боротьби з корупцією, тінізацією економіки, впровадження механізму верифікації одержувачів всіх видів соціальних пільг;

3. Стимулювання тих галузей економіки, які можуть швидкими темпами прискорити соціально-економічний розвиток держави - спрямування коштів у галузі міської та транспортної інфраструктури, енергетики і енергозбереження;

4. Підвищення ефективності здійснення запозичень шляхом оптимізації умов залучення коштів, забезпечення контролю за їх обсягами та спрямування для державної інвестиційної діяльності, яка дасть змогу здійснювати подальші платежі з погашення та обслуговування боргу;

5. Слід надавати перевагу не короткостроковим позикам, а довгостроковим адже через відсутність економічного зростання держава не погашає кредити вчасно[13].

При застосуванні наведених заходів державний борг буде погашатись не за допомогою зростання податків та залученню запозичень, а за рахунок підвищення економічної ефективності.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати даного дослідження варто зазначити, що державний борг безперечно впливає на функціонування національного господарства, є суттєвою проблемою для України, адже гальмує процес розвитку економіки країни, проте жодна економіка світу не може обійтись без залучення додаткових фінансових ресурсів - позик.

У ході дослідження даної теми ми розглянули основні погляди вчених-науковців щодо формування державного боргу та однозначних поглядів впродовж усієї історії розвитку економічної думки не існувало. Варто виділити дві економічні школи, погляди яких суттєво відрізнялись: класична політекономія та кейнсіанство. Якщо представники класичної теорії вважали, що державні запозичення є загрозою для економіки, то Дж. Кейнс дотримувався ідеї використання державного боргу як інструмента стабілізаційної політики.

Провівши економіко-статистичний аналіз державного та гарантованого державою боргу України в період з 2011 по 2016 роки було виявлено, що в Україні спостерігається тенденція до накопичування та збільшення обсягів державних запозичень дуже швидкими темпами. У 2014р. показник, що характеризує співвідношення державного боргу до ВВП перетнув 60%(допустима межа), у 2016р. - становив 81%. Основними причинами зростання боргу вважається економічна криза 2014-2016рр., різке зниження курсу національної валюти по відношенню до дол. США, фінансування бюджетного дефіциту за рахунок позик, який спричинений значними видатками щодо забезпечення обороноздатності країни, обслуговування держборгу та фінансовою підтримкою банків.

Постійне накопичення державного боргу призведе Україну до негативних економічних та соціальних наслідків тому потрібно скорочувати його обсяги. Якщо ситуація на рахунок боргової безпеки не змінюватиметься, не покращуватиметься, то через кілька років наша держава буде на стадії

банкрутства. Перш за все, потрібно підвищувати рівень ВВП, за допомогою стимулювання розвитку бізнесу, підприємницької діяльності та вдосконалення нормативно-правової бази. Країна повинна зосереджувати увагу на внутрішньому кредитуванні, адже це дасть змогу знизити видатки на обслуговування та погашення державного боргу України. Якнайшвидше вирішення проблем заборгованості України сприятиме її економічному зростанню та забезпеченню стабільної фінансової ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз державного боргу України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=578383>
2. Офіційний сайт Державної служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Семко Т.В. Вплив державного боргу на стійке функціонування національної економіки / Т.В. Семко, М.В. Покутня // Економіка, фінанси, право. — 2010. — № 6. — С. 6—11.
5. Поликарпова О.С. Экстраполяция теории институтов на склонность к публичным финансам в Украине / О.С. Поликарпова // Технологический аудит и резервы производства. – Харьков. – 2015. - №6/5 (26). – С. 4-10.
6. Розвиток теорії державного боргу та сучасні аспекти політики його управління [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_20/2/41.pdf
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/>
8. Завдання та методи управління державним боргом Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://studopedia.org/4-181136.html>
9. Прутська О.О., Чубатюк В.М. Особливості управління державним боргом в умовах фінансової кризи / О.О. Прутська, В.М. Чубатюк // Актуальні проблеми економічного розвитку України в умовах глобалізації. – 2010. – С. 276–281.
10. Вплив державного боргу на фінансове становище держави [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.5dp.com.ua/content/view/797/47/>

11. Пластун В.Л. Політика управління державним боргом України / В.Л. Пластун // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 1 (28). – с. 3–7.
12. Державний борг: діалектика теоретичних уявлень та оцінка сутності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/33.pdf>
13. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
14. Шляхи вирішення боргової проблеми України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://studall.org/all4-24362.html>
15. Управління державним боргом: Навч. посіб. – Прутська О. О., Сьомченков О. А., Гарбар Ж. В., Губанова Л. І., Руденко В. В./ за заг. ред. Прутковської О. О. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 216 с.
16. Ціна держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://costua.com/budget/debt/>
17. Міжнародний Валютний фонд [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.imf.org
18. Державний борг: концептуальні засади та макроекономічні аспекти / [В. Лісовенко, Л. Бенч, О. Бец] // Фінанси України. – 2014.– №12.– С. 7–31.
19. Боргова стійкість як стратегічний напрям підвищення рівня фінансово безпеки – К.: НІСД, 2016. – 50 с.